

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਿਸ਼ਨ ਸੀਰੀਜ਼ 386

ਸਭਨਾ ਮਨ ਮਾਣਿਕ ਠਾਹਣੁ ਮੂਲਿ ਮਚਾਂਗਵਾ
ਜੇ ਤਉ ਪਿਰੀਆ ਦੀ ਸਿਕ ਹਿਆਉ ਨ ਠਾਹੇ ਕਰੀਦਾ

ਬਾਬਾ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ
ਸ਼ਕਰਗੰਜ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਿਸ਼ਨ ਪਟਿਆਲਾ

ਡਾਕਘਰ ਸਨੌਰ, ਪਟਿਆਲਾ।

ਪੰਜਾਬ (ਇੰਡੀਆ)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਮਿਸ਼ਨ

ਨਵੰਬਰ 1990
ਮੁੱਲ 80 ਪੈਸੇ

ਬਾਬਾ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਸ਼ਕਰਗੰਜ ਦਾ ਜਨਮ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਪਿੰਡ ਖੋਤੋਵਾਲ ਵਿਚ ਸੰਨ 1173 ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ 'ਸ਼ਕਰਗੰਜ' ਦਾ ਲਕਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਖ੍ਵਾਜਾ ਕੁਤਬੁਦੀਨ ਬਖਤੀਆਰ ਕਾਕੀ ਨੇ ਜੋੜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਸੀ : (ਹਮਚੂੰ ਸ਼ਕਰ ਸ਼ੀਰੀ' ਖਾਹਦ ਸ਼ੁਦ' ਅਥਵਾ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਕਰ ਸਮਾਨ ਮਿਠਬੋਲੜੇ ਹੋਵੋਗੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਚੀ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੂਫੀ ਦਰਵੇਸ਼ ਸ਼ੇਖ ਨਜ਼ਾਮੁਦੀਨ ਦੇ ਮੁਰੀਦ (ਚੇਲੇ) ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸ਼ੇਖ ਜਮਾਮੁਲਦੀਨ ਸੀ।

ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਅਰਬੀ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਆਲਮ (ਵਿਦਵਾਨ) ਸਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨਤਾ ਦੇ ਭਲੇ ਹਿਤ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਬਲਕਿ ਮੁਲਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਿਥੋਂ ਦੇ ਓਹ ਜੰਮ ਪਲ ਸਨ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਬਚਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰਿਆ। ਉਨਾਂ ਦੀ ਸਮੁਚੀ ਰਚਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਮੂੰਹ ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਏਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਇ ਕਿ ਉਚੇਚੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਦੀ ਨਸ਼ੀਨ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਆਪ ਪਾਕ ਪਟਨ ਗਏ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਗਦੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਰੀਦ ਸ਼ੇਖ ਇਬਰਾਹੀਮ ਫਰੀਦ ਸਾਨੀ ਸ਼ਸ਼ੋਭਤ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ-ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸਲੋਕ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜੋ ਪਿਛੋਂ ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖ ਸੰਸਾਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਅਮਰ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨੁਖ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ

ਉਚਾ ਕਰਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਠੇਸ ਨ ਲਾਏ। ਆਪਣੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :

'ਸਭਨਾ ਮਨ ਮਾਣਕ ਠਾਹਣੁ ਮੂਲਿ ਮਚਾਂਗਵਾ
ਜੇ ਤਉ ਪਿਰੀਆ ਦੀ ਸਿਕ ਹਿਆਉ ਨ ਠਾਹੇ ਕਹੀਦਾ

ਅਰਥਾਤ ਸੁਭ ਮਨੁਖਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਮਾਣਕ (ਮੋਤੀ) ਦੀ ਨਿਆਈ ਹਨ ਤਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾਂ ਮੁਨਾਸਬ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸਿਕ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨ ਦੁਖਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

'ਇਕੁ ਫਿਕਾ ਨ ਗਾਲਾਇ ਸਭਨਾ ਮੈ ਸਚਾ ਧਣੀ
ਹਿਆਉ ਨ ਕੈਹੀ ਠਾਹਿ ਮਾਣਕ ਸਭ ਅਮੋਲਵੇਂ

ਅਰਥਤ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਫਿਕਾ ਨ ਬੋਲ ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਕਿਸੇ ਅੰਦਰ ਨਿੰਰਕਾਰ ਆਪ ਵਸਦਾ ਹੈ ਸਾਰੇ ਹਿਰਦੇ ਕੀਮਤੀ ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਨ ਦੁਖਾ ਇਕ ਹੋਰ ਜਗਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ।

'ਫਰੀਦਾ ਜੇ ਤੂ ਅਕਲਿ ਲਤੀਫ਼ ਕਾਲੇ ਲਿਖੁ ਨ ਲੇਖੁ
ਆਪਨੜੇ ਗਿਰੀਵਾਨ ਮਹਿ ਸਿਰੁ ਨੀਵਾਂ ਕਰਿ ਦੇਖਿ

ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਤੂੰ ਸਿਆਣਾ ਤੇ ਸਮਝਦਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਮਾੜਾ ਸ਼ਬਦ ਨ ਬੋਲ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰ ਤੇ ਵੇਖ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਆਪ ਏਥੋਂ ਤਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

ਫਰੀਦਾ ਜੋ ਤੈ ਮਾਰਨਿ ਮੁਕੀਆਂ ਤਿਨਾ ਨ ਮਾਰੇ ਘੁੰਮਿ
ਆਪਨੜੈ ਘਰਿ ਜਾਈਐ ਪੈਰ ਤਿਨਾਂ ਦੇ ਚੁੰਮਿ'

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੋਈ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਭੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੂ ਅਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨ ਮਾਰ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰ ਚੁੰਮ। ਬਲਕਿ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਆਈ ਮਿਟੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮੰਦਾ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹੋ ਮਿਟੀ ਜੋ ਅਜ ਤੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਹੈ ਮਰਣ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਨੇ ਤੇਰੇ ਉਪਰ ਪੈਣਾ ਹੈ।

ਫ਼ਰ ਦਾ ਖਾਕੁ ਨ ਨਿੰਦੀਐ ਖਾਕੂ ਜੇਡ ਨ ਕੋਇ
ਜੀਵਦਿਆਂ ਪੈਰਾਂ ਤਲੈ ਮੁਇਆ ਉਪਰਿ ਹੋਇ'

ਅਤੇ

ਫਰੀਦਾ ਥੀਉ ਪਵਾਹੀ ਦਭੁ ਜੇ ਸਾਂਈ ਲੋੜਹਿ ਸਭੁ
ਇਕੁ ਛਿਜਹਿ ਬਿਆ ਲਤਾੜੀਐ ਤਾਂ
ਸਾਈ ਦੈ ਦਰਿ ਵਾੜੀਅਹਿ

ਜੇ ਤੂ ਸਾਈਂ ਨੂੰ ਮਿਲਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰਸਤੇ ਉਗੀ ਦਭ ਵਾਂਗ ਨਿਰਮਾਨ ਹੋ ਜਾ। ਦਭ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਲਿਤਾੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਓਹ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਜਾਂ ਲਿਤਾੜਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਗਿਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਠੰਡੇ ਦਿਲ ਸਹਾਰਦੀ ਹੈ।

ਫਰੀਦ ਜੀ ਮਨੁਖਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਈਰਖਾ ਹੋਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮੰਦਾ ਕਰਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਆਦਮੀ ਆਮ ਤੌਰ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਰਜ ਖਾਂਦਾ ਤੇ ਸੁਖੀ ਵਸਦਾ ਵੇਖ ਸਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਅਜਾਈਂ ਕੁੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਅਜੇਹਾ ਕਰ ਕੇ ਓਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਦੁਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਰੀਦ ਜੀ ਇਸ ਪਰਥਾਏ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਗਰ ਰਬ ਵਲੋਂ ਤੇਰੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਗ਼ਰੀਬੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ਤਾਂ ਤੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹੋ ਤੇ ਰਬ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰ :

ਰੁਖੀ ਸੁਖੀ ਖਾਇ ਕੈ ਠੰਡਾ ਪਾਣੀ ਪੀਉ
ਫਰੀਦਾ ਦੇਖਿ ਪਰਾਈ ਚੋਪੜੀ ਨ ਤਰਸਾਏ ਜੀਉ'

ਫਰੀਦ ਜੀ ਇਵ ਭੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

ਫਰੀਦਾ ਰੋਟੀ ਮੇਰੀ ਕਾਠ ਕੀ ਲਾਵਣੁ ਮੇਰੀ ਭੁਖ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖਾਧੀ ਚੋਪੜੀ ਘਣੇ ਸਹਨਿਗੇ ਦੁਖ

ਅਰਥਤ ਅਗਰ ਮੇਰੀ ਰੋਟੀ ਲਕੜ ਵਾਂਗ ਸੁਕੀ ਹੋਈ ਭੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਜੇ ਮੈਂ ਭੁਖ ਨੂੰ ਸਲੂਣਾ ਬਣਾ ਲਵਾਂ ਅਥਵਾ ਮੈਨੂੰ ਭੁਖ ਨੇ ਤੰਗ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਲਕੜ ਜੇਹੀ ਸੁਕੀ ਰੋਟੀ ਵੀ ਸਲੂਣੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੁਆਦਲੀ ਲਗੇਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜੇ ਅੰਦਰ ਭੁਖ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਚੋਪੜੀ ਰੋਟੀ ਅਥਵਾ ਘਿਉ ਵਿਚ ਤਲੀ ਹੋਈ ਰੋਟੀ ਵੀ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਵਾਸਤੇ ਦੁਖਦਾਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਭੁਖੇ ਵਾਸਤੇ ਲਕੜ ਜੇਹੀ ਸਖਤ ਰੋਟੀ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਭੁਖ ਤੋਂ ਖਾਧੇ ਮਾਹਲ ਪੂੜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਇਕ ਸੌ ਤੀਹ ਸਲੋਕ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਦੀ ਨਸ਼ੀਨ ਸ਼ੇਖ ਇਬਰਾਹੀਮ ਫਰੀਦ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਅਜੋਧਨ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਪਾਕ ਪਟਨ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।) ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਦਰਜ ਕਰ ਲੌ ਸਨ।

ਇਹ ਰਚਨਾ ਠੇਠ ਮੁਲਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਤਾ ਵਿਚ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ ਭਾਵੇਂ ਜਨਮ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾਂ ਅੰਦਰ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਰਸਮਾਂ ਰੀਤਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਯਥਾ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਮਸੀਤ ਅੰਦਰ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਸ਼ਰਹ ਅਨੁਸਾਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਨਿਮਾਜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਕਾਇਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਜਦੇ ਕਰਨੇ ਦਰਜ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਣਤ ਰਸਮਾਂ ਰੀਤਾਂ ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਪਰ ਹਰ ਰਸਮ ਤਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਣ ਚੜ੍ਹਦੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਖੁਦਾਵੰਦ ਕਰੀਮ ਨਾਲ ਸਚੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਤਾਂ

ਸਭ ਕੁਝ ਮਹਿਜ ਵਿਖਾਵਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਕਰਨ ਨਾਲ ਓਹ ਰਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਣ ਨਹੀਂ ਚੜ ਸਕਦੇ। ਆਪ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

ਦਿਲਹੁ ਮੁਹਬਤਿ ਜਿੰਨ ਸੇਈ ਸਚਿਆ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਨਿ ਹੋਰ ਮੁਖਿ ਹੋਰ ਸਿ ਕਾਂਢੇ ਕਚਿਆ
ਰਤੇ ਇਸ਼ਕ ਖੁਦਾਇ ਰੰਗਿ ਦੀਦਾਰ ਕੇ
ਵਿਸਰਿਆ ਜਿਨ ਨਾਮੁ ਤੇ ਭੁਇਂ ਭਾਰੁ ਥੀਏ

ਅਤੇ ਜੋ ਅੰਦਰੋਂ ਖੋਟੇ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਵਿਹੂਣੇ ਅਥਵਾ ਅੰਦਰੋਂ ਹੋਰ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਤੋਂ ਦਿਸਦੇ ਹੋਰ ਹਨ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਹਰੀ ਚਮਕ ਦਮਕ ਤੇ ਵਿਖਾਵਾ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਓਹ ਤਾਂ

ਬਾਹਿਰ ਦਿਸੈ ਚਾਨਣਾ ਦਿਲਿ ਅੰਧਿਆਰੀ ਰਾਤਿ

ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੈ—ਪਿਆਰ ਵਿਨੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਕਾਲੀ ਕੋਇਲ ਦਾ ਚਿਤਰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਕੋਇਲ ਨੂੰ ਪੁਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੇਰੇ ਬੋਲ ਬੜੇ ਮਿਠੇ ਅਤੇ ਸੁਨਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਵਿੰਨ੍ਹ ਲੈਣ ਦੇ ਸਮਹੱਥ ਹਨ ਪਰ ਤੂੰ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਸ਼ਾਹ ਕਾਲੀ ਹੈਂ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਓਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ 'ਮੇਰਾ ਦਖ ਭੀ ਏਨਾ ਹੀ ਸੋਹਣਾ ਸੀ ਜਿੰਨੇ ਮੇਰੇ ਬੋਲ ਮਿਠੇ ਹਨ ਪਰ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਵਿਚ ਧੁਖ ਧੁਖ ਕੇ ਮੈਂ ਕਾਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹਾਂ।

ਕਾਲੀ ਕੋਇਲ ਤੂੰ ਕਿਤੁ ਗੁਨ ਕਾਲੀ

ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਉਤਰ ਕੋਇਲ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ :

ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਿਤਮ ਦੇ ਹਉ ਬਿਰਹੈ ਜਾਲੀ
ਪਿਰਹਿ ਬਿਹੂਨ ਕਤਹਿ ਸੁਖੁ ਪਾਏ

ਅਤੇ ਜੋ ਹਿਰਦਾ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਤੜਪ ਵਿਹੂਣਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਵਿਛੜ ਕੇ ਵਿਆਕਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

ਫਰੀਦਾ ਜਿਤੁ ਤਨਿ ਬਿਰਹੁ ਨ ਉਪਜੈ
ਸੋ ਤਨੁ ਜਾਣ ਮਸਾਨੁ

ਸਮਾਨ ਭੂਮੀ ਜਿਥੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਸਰੀਰ ਦਾ ਦਾਹ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਦਾ ਖਿਆਲ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਯਾਦ ਹੀ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਭੈ ਭੀਤ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਇਉਂ ਹੀ ਵਿਛੋੜੇ ਅੰਦਰ ਤੜਪਿਆਂ ਹਿਰਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਵਿਆਕਲ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਭੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਮੇਲ ਹੋਵੇ ਹੀ ਨਾਂ, ਸਦੀਵ ਤੜਪਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਢਲਦੀ ਉਮਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਫੜਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਰੀਰਕ ਅੰਗ ਅਖੀਆਂ ਤੇ ਕੰਨ ਆਦ—ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਤੁਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ :

'ਅਖੀਂ ਦੇਖਿ ਪਤੀਣੀਆਂ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਰੀਣੇ ਕੰਨ
ਸਾਖ ਪਕੰਦੀ ਆਈਆ ਹੋਰ ਕਰੇਂਦੀ ਵੰਨ

ਅਤੇ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਆਪ ਨੂੰ ਇਉਂ ਕਹਿਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ

ਫਰੀਦਾ ਕਿਥੈ ਤੈਂਡੇ ਮਾਪਿਆਂ ਜਿਨੀ ਤੂੰ ਜਣਿਓਹਿ
ਤੈ ਪਾਸਹੁ ਓਇ ਲਦਿ ਗਏ ਤੂੰ ਅਜੈ ਨ ਪਤੀਣੋਹਿ

ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਚਿਤਾਉਣੀ ਭੀ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਠਕੋਰਦੀ ਹੈ :

ਚਲਿ ਚਲਿ ਗਈਆਂ ਪੰਖੀਆਂ ਜਿਨੀ ਵਸਾਇਤਲ
ਫਰੀਦਾ ਸਰ ਭਰਿਆ ਭੀ ਚਲਸੀ ਥਕੇ ਕਵਲ ਇਕਲ

ਇਹ ਖਿਆਲ ਆਪ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਵੀ ਮਾਲ ਮਿਲਖ ਵਲੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਵਿਚਰਨ ਦੀ ਸੇਧ ਵੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ :

ਫਰੀਦਾ ਮੰਡਪ ਮਾਲੁ ਨ ਲਾਇ ਮਾਰਗ ਸਤਾਣੀ ਚਿਤਿ ਧਰਿ
ਸਾਈ ਜਾਇ ਸਮਾਲਿ ਜਿਥੈ ਹੀ ਤਉ ਵੰਞਣਾ

ਇਸ ਲਈ ਫਰੀਦਾ

ਜਿਨੀ ਕੰਮੀ ਨਾਹਿ ਗੁਣ ਤੇ ਕੰਮੜੇ ਵਿਸਾਰਿ
ਮਤੁ ਸਰਮਿੰਦਾ ਥੀਵਹੀ ਸਾਂਈ ਦੇ ਦਰਬਾਰਿ

ਤਾਂ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

'ਫਰੀਦਾ ਮਨੁ ਮੈਦਾਨੁ ਕਰਿ ਟੋਇ ਟਿਬੇ ਲਾਹਿ
ਅਗੈ ਮੂਲਿ ਨ ਆਵਸੀ ਦੋਜਕ ਸੰਦੀ ਭਾਹਿ' ਅਤੇ

'ਫਰੀਦਾ ਬੁਰੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਿ ਗੁਸਾ ਮਨਿ ਨ ਹੰਢਾਇ
ਦੇਹੀ ਰੋਗੁ ਨ ਲਗਈ ਪਲੈ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਪਾਇ'

ਪਰ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨਿਰਾ ਲੋਕ ਵਰਤਾਰ ਚੰਗਾ ਬਣਾ ਲੈਣ ਨੂੰ ਮਨੁਖ ਲਈ ਆਖਰੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ । ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ

'ਅਮਲ ਜਿ ਕੀਤਿਆ ਦੁਨੀ ਵਿਚ ਸੇ ਦਰਗਹ ਓਗਾਹ

ਵੀ ਇਕ ਅਟੱਲ ਸਚਾਈ ਹੈ ਪਰ ਫਰੀਦ ਦਾ ਰਬ ਨਿਰਾ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਨਹੀਂ ਰੀਝਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਬ ਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :-

'ਆਪੁ ਸਵਾਰਹਿ ਮੈ ਮਿਲਹਿ' ਮੈਂ ਮਿਲਿਆ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ਪਰ
ਫਰੀਦਾ ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਹੋਇ ਰਹਹਿ ਸਭੁ ਜਗੁ ਤੇਰਾ ਹੋਇ

ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਰੀਤ ਵੀ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਬਣ ਕੇ ਰਹੀਏ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪੱਲਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨ ਛਡੀਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਲਾ ਫੜੇ ਦੀ ਲਾਜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਲਾ ਫੜਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਕੰਮ ਫਿਰ ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਜਾਂਦੇ

ਹਨ। ਇਉਂ ਹੀ ਰਬ ਨੂੰ ਵੀ ਪੱਲਾ ਫੜਾਂਏ ਦੀ ਲਾਜ ਮਾਰਦੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰਬ ਨੂੰ ਪੱਲਾ ਫੜਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਸ਼ਖਸ਼ ਨਿਰਾਧਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਅਲਹ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੇ ਸੁਟ ਦੇਂਦਾ ਅਥਵਾ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤਾਈ ਹਰ ਗੱਲ (ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ) ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਜ ਸਵਾਰਨ ਦੀ ਅਲਹ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ—ਇਹੋ ਗੱਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਕਹੀ ਸੀ :

ਹੁਕਮ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ

ਐਸਾ ਮਨੁਖ ਫਿਰ ਹਰ ਵਰਤੀ ਗੱਲ ਨੂੰ 'ਜੋ ਵਰਤਾਇ ਸਾਈ ਜੁਗਤ' ਕਹਿ ਕੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਪਰਥਾਏ ਹੀ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ।

'ਅਲਹ ਭਾਵੈ ਸੋ ਭਲਾ ਤਾਂ ਲਭੀ ਦਰਬਾਰੁ'

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਜੋ ਅਲਹ ਦੇ ਵਰਤਾਏ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਅਥਵਾ ਇਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮੂਹਰੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਝੁਕਾਉਂਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :-

'ਜੋ ਸਿਰ ਸਾਈਂ ਨ ਨਿਵੈ ਸੋ ਸਿਰੁ ਕੀਜੈ ਕਾਇ
ਕੁੰਨੇ ਹੇਠ ਜਲਾਈਐ ਬਾਲਨ ਸੰਦੇ ਥਾਇ'

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਸਿਰ ਸਾਈਂ (ਅਲਹ) ਅਗੇ ਨਹੀਂ ਨੀਉਂਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਲੇ ਅੰਦਰ ਜਲਾ ਦਿਓ।

ਖਰ ਸਾਈਂ ਮੂਹਰੇ ਨੀਵੇਂ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਨ ਦੀ ਜੁਗਤ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਸੀ ਹੈ।

ਨਿਵਣੁ ਸੁ ਅਖਰੁ ਖਵਣੁ ਗੁਣੁ ਜਿਹਬਾ ਮਣੀਆਂ ਮੰਤੁ
ਏ ਤ੍ਰੈ ਭੈਣੇ ਵੇਸ ਕਰ ਤਾਂ ਵਸਿ ਆਵੀ ਕੰਤੁ'

ਅਰਥਾਤ ਨਿਉਂ ਕੇ ਰਹਿਣਾ, ਖਿਮਾ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਉ ਹੋਣਾ ਅਰਥਾ ਅਣ ਭਾਉਂਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਦੇ ਹੋਇ ਵੀ ਦਰ ਗੁਜ਼ਰ (ਖਿਮਾ ਕਰਨ) ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਜਿਹਬਾ (ਜ਼ਬਾਨ) ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ ਮਿਠਾ ਬੋਲ ਬੋਲਣਾ—ਇਹ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਪਿਆਰੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਾਣੇਗੀ।

ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ :

ਇਕ ਫਿਕਾ ਨ ਗਾਲਾਇ ਸਭਨਾ ਮੈ ਸਚਾ ਧਣੀ ਅਰਥਾਤ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਫਿਕਾ ਨ ਬੋਲੋ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਭੀ ਤੁਸੀਂ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਬੀ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ ਫਿਕਾ ਬਚਨ ਰਬ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਹੈ ਜੋ ਰਬ ਉਸ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹੋ।

ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ ਜਿਸਦੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਮਨੁਖ ਮਾਤਰ ਨੂੰ ਨਿਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਜੀਵਨ ਅੰਦਰ ਅਪਨਾਉਣ ਦੀ ਵਾਰ ਵਾਰ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਪਿਛਲੀ ਰਾਤ ਅਥਵਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਾਗ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਅਲਹ ਦੀ ਯਾਦ ਅੰਦਰ ਜੁੜ ਬੈਠਣ ਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਪਸ਼ਟ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨੀਂਦ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਰਖਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁਖ ਰਬ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਆਪ ਦੇ ਫੁਰਮਾਣ ਇਉਂ ਹਨ।

ਫਰੀਦਾ ਪਿਛਲ ਰਾਤ ਨ ਜਾਗਿਓਹਿ ਜੀਵਦੜੋ ਮੁਇਓਹਿ'

ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਉਂ ਭੀ ਕਿਹਾ ਹੈ :

'ਜੁ ਜਾਗਨਿ ਲਹੰਨਿ ਸੇ,ਸਾਈ ਕੰਨੋ ਦਾਤਿ ਅਤੇ
'ਜਿਨਾਂ ਨੈਣ ਨਿੰਦ੍ਰਾਵਲੇ ਤਿਨਾਂ ਮਿਲਣੁ ਕੁਆਉ'

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਹੋ ਵਿਚਾਰ ਇਓਂ ਪ੍ਰਗਟਾਇ ਹਨ।

'ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਚ ਨਾਉ ਵਡਿਆਈ ਵੀਚਾਰ'

ਅਤੇ

'ਚਉਥੈ ਪਹਰ ਸਬਾਹ ਕੈ ਸੁਰਤਿਆ ਉਪਜੈ ਚਾਉ'

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਅੰਦਰ ਦਰਜ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਨਿਰਮਲਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ

ਬੇੜਾ ਬੰਧਿ ਨ ਸਕਿਉ ਬੰਧਨ ਕੀ ਵੇਲਾ

ਭਰਿ ਸਰਵਰੁ ਜਬ ਊਛਲੈ ਤਬ ਤਰਣੁ ਦੁਹੇਲਾ ਦਰਜ ਹੈ

ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਉਹ ਸਮਾਂ ਜਿਸ ਅੰਦਰ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣ ਲਈ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਅਜਾਈਂ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਰੂਪੀ ਸਮੁੰਦਰ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਨ ਹਿਤ ਬੇੜਾ ਵੀ ਨਹੀ ਬੰਧਾ। ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋਇਆ ਜਾਏਗਾ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਡਰ ਜਾਣ ਦਾ ਖੌ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ ਹੁਣ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ? ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹੋ ਅੰਦੇਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ :

ਹੰਸੁ ਚਲਸੀ ਡੁੰਮਣਾ ਅਹਿ ਤਨੁ ਢੇਰੀ ਥੀਸੀ ਸਫਾ 794

ਫਰੀਦ ਜੀ ਜੈਸੇ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਚੁਕੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਢਾਰਸ ਬੰਨ੍ਹਾਉਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋਇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਉਕਤ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਉਤਰ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਅੰਦਰ ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ :

ਜਪ ਤਪ ਕਾ ਬੰਧੁ ਬੇੜੁਲਾ ਜਿਤੁ ਲੰਘਹਿ ਵਹੇਲਾ

ਨਾ ਸਰਵਰੁ ਨਾ ਊਛਲੈ ਐਸਾ ਪੰਥੁ ਸੁਹੇਲਾ

ਤੇਰਾ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਮੰਜੀਠੜਾ ਰਤਾ ਮੇਰਾ ਚੋਲਾ ਸਦ ਰੰਗ ਢੋਲਾ

ਸਾਜਨ ਚਲੇ ਪਿਆਰਿਆ ਕਿਉ ਮੇਲਾ ਹੋਈ

ਜੇ ਗੁਣ ਹੋਵਹਿ ਗੰਠੜੀਐ ਮੇਲੇਗਾ ਸੋਈ......

ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਬੇੜਾ ਨ ਬੰਧੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਛਲਦੇ ਸਾਗਰ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਨਿਰਾਸਤਾ ਦਰਸਾਈ ਸੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਕੇ ਮੰਜੀਠੜੇ ਰੰਗ ਨਾਮ ਦਾ ਚੋਲਾ ਪਹਿਣਨਾ ਅਤੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਹੀ ਗਠੜੀ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਵਿਖਾ ਕੇ ਉਛਲਦੇ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਣ ਲਈ ਨਿਰਾਸਤਾ ਨੂੰ ਆਸ ਵਿਚ ਬਦਲ

ਹੋਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ।

ਪਰੰਤੂ ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਨਿਰਾਸਤਾ ਵਾਲੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਆਸ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦੇਣ ਅਤੇ :

ਭਰਿ ਸਰਵਰ ਜਬ ਊਛਲੈ ਤਬ ਤਰਣੁ ਦੁਹੇਲਾ

ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਨ ਹੋਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਹਾਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਾਲ ਕਦੀ ਨ ਟੁਟਣ ਵਾਲਾ 'ਨੇਹੁ' (ਪਿਆਰ) ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਅਤਿ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀਆਂ ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਿਤਾ ਹੈ :

ਫਰੀਦਾ ਗਲੀਏ ਚਿਕੜੁ ਦੂਰਿ ਘਰੁ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੇ ਨੇਹੁ
ਚਲਾ ਤਾਂ ਭਿਜੈ ਕੰਬਲੀ ਰਹਾ ਤ ਤੁਟੈ ਨੇਹੁ
ਭਿਜਉ ਸਿਜਉ ਕੰਬਲੀ ਅਲਹ ਵਰਸਉ ਮੇਹੁ
ਜਾਇ ਮਿਲਾ ਤਿਨ ਸਜਣਾ ਤੁਟਉ ਨਾਹੀ ਨੇਹੁ'

ਪਿਆਰੇ ਦਾ ਘਰ ਬੜੀ ਦੂਰ ਹੈ ਤੇ ਰਸਤੇ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਣਾ ਹੈ ਉਹ ਮੀਂਹ ਵਸਦੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਚਿਕੜ ਹੋਈਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਨ ਵਰਖਾ ਬੰਦ ਹੁੰਦੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਕਰਦਾ ਵੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਕੰਬਲੀ ਭਿਜ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨ ਜਾਵਾਂ ਤਾਂ ਪਿਆਰੇ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਭੰਗ ਦੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ ? ਫਰੀਦ ਜੀ ਹਾਲਾਂ ਇਸ ਸੋਚ ਵਿਚ ਹਨ ਕਿ ਅੰਦਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਕੰਬਲੀ ਭਿਜ ਗਈ ਅਤੇ ਵਸਦੇ ਮੀਂਹ ਕਾਰਨ ਗਲੀਆਂ ਦਾ ਚਿਕੜ ਵੀ ਉਵੇਂ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ਮੇਰੇ ਨਾ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮੁਹੱਬਤ ਵਿਚ ਫਰਕ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰਾ ਜਾਣਾ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਪਿਆਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਗਹਿ ਬਣ ਆਵੇ ।

ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਲੇਖ ਅੰਦਰ ਦਰਜ ਸਾਰੇ ਪਰਮਾਣ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਮਹਿਬੂਬ ਅਲਹ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਡੂੰਘੀ ਤੜਪ ਸੀ। ਇਹੋ ਤੜਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮੁਖ ਵਿਸ਼ਾ ਹਰ ਹਮੇਸ਼ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ।